

tulajdonította. „Nem ismerem a természetben semmi hatalmat, amelyik ezt a tranzverzális mozgást okozhatta, Isten karján kívül.” Azt is gondolta, hogy a Naprendszer bolygóinak mozgása idővel szabálytalan lenne, azért szükséges, hogy Isten időnként rendet csináljon. Robert Boyle, a gáztörvények felfedezője úgy gondolja, hogy a világ mindenható alkotója nem hagyta magára a hozzá méltó főművét; de nem gondolja, hogy a világnak szüksége van valami természetfölötti beavatkozásra, mert „a mindenség hasonló egy csodálatos órához, mint amilyen a strassburgi, amiben minden dolog oly ügyesen van elrendezve, hogyha a gépezet egyszer mozgásba jön, minden a feltaláló eredeti tervei szerint folyik le.”

Leibniz e téren némileg racionalistábbnak bizonyul. Minden bolygó, sőt ezek holdjai is, egy irányban forognak, s ezt jól magyarázzák Descartes törvényei, amelyeket ezért szerinte nem kellene Newtonnak elutasítani. Visszamenni ugyanis a természet alkotójának rendelkezésére: ez nem elég filozófikus dolog, amikor közelebbi okot is van módunkban megjelölni. A bolygók mozgásának ezt az összhangját egyszerűen véletlen találkozásnak minősíteni semmiképpen sem lenne ésszerű, ezért kell felvennünk az örvények létezését.

Leibniz tehát a természet vizsgálatában az ésszerű okokat keresi, így Descarteshez hasonlóan a racionalizmus megalapozója. Newtont azonban nem lehet hozzájuk társítani. Lord Keynes, Newton születésének 300 éves évfordulójára készített megemlékezésében azt mondja, hogy aki ismeri a láda tartalmát, amelyet Newton magával vitt, amikor 1696-ban elhagyta Cambridge-t — ez az irodalmi hagyaték ma is kiadatlan —, az nem tarthatja a nagy tudóst racionalistának. „Newton nem volt a racionalizmus korának első képviselője — mondja —, inkább az utolsó mágus volt, az utolsó babiloni, az utolsó nagy szellem, aki a látható világot és a gondolatok világát ugyanazzal a szemmel nézte, mint azok, akik vagy 10.000 évvel előbb megkezdték építeni a tudományt.”

A XVII. század természettudománya kétségtelenül Newtonban érte el a csúcspontját. Nemszak egy gondolati irány fejlődését zárta le, lezárt egy jellegzetes szellemi beállítottságot is. A szellemi fejlődés paradoxonai közé tartozik, hogy a kontinensen Newton eszméinek az volt a leglelkesebb apostola, aki egy egészen másfajta szellemi irányzatnak lett a megindítója és vezető szelleme. Ezt az új apostolt Voltaire-nek hívták.

ESTEFELÉ

*Elment a nap, de az égen hagyta
bíborpiros csókja nyomát.
A szürkülő és komoly táj fölött
halk, hosszú sóhaj oson át.
Ezer tücsök méla kardalára
a hold kidugja vén fejét,
s csodálkozva mézi a parasztkok
hazavonuló seregét.*

*A dülön, a kocsisort bezárva,
vigan évődő ifjú pár.
Barnák, jóarcúak, vidámak,
szívükben ég az ifjú nyár.
Susogva, nevetve bújnak össze.
Vetésbe kapnak a lovak.
Hátuk mögött lágy violaszinben
virágozik el az elkonyat.*

*Túlról, a hegy virágerdejéből
egy piros szoknya integet.
Valahonnan egy rég elfeledett
nótát lopnak a víg szelek.
Harang szól a Teremtés Urához,
ki szép játékan andalog.
Végül, mintha ezer lámpa gyúlna,
fölragyognak a csillagok.*

Hegedűs László